

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2017 року №152-Н
Форма №П-4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання
Форма навчання: заочна
Кафедра управління персоналом, економіки праці та економічної теорії

Допускається до захисту
Завідувач кафедри
_____ Т. А. Костишина
« ___ » _____ 2021 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
на тему
«Інституційні механізми розвитку територіальних громад України»
зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
освітня програма «Міське самоврядування»
ступеня магістра

Виконавець роботи
Оданець Олег Вікторович « ___ » _____ 2021 р.

Науковий керівник
к.е.н., доц. Шаповалов Віталій Олегович « ___ » _____ 2021 р.

ПОЛТАВА – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	Помилка! Закладку не визначено.
1.1. Сутність та інституційні ознаки територіальної громади.....	Помилка! Закладку не визначено.
1.2. Функції та роль територіальної громади.....	Помилка! Закладку не визначено.
1.3. Концепція реформування територіально-адміністративного устрою в Україні	Помилка! Закладку не визначено.
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ.....	Помилка! Закладку не визначено.
2.1. Етапи та досягнення адміністративно-територіальної реформи в Україні	Помилка! Закладку не визначено.
2.2. Фінансова децентралізація територіальних громад України	Помилка! Закладку не визначено.
2.3. Секторальний розвиток територіальних громад України.....	Помилка! Закладку не визначено.
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА ШЛЯХИ ЇХ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ.....	Помилка! Закладку не визначено.
3.1. Методичні підходи стратегічного планування розвитку територіальної громади.....	Помилка! Закладку не визначено.
3.2. Впровадження проєктного управління в системі стратегічного планування територіальних громад	Помилка! Закладку не визначено.
3.3. Механізм реалізації інтегрованого розвитку територіальної громади (на прикладі громади м. Полтава).....	Помилка! Закладку не визначено.
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	8
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	14

ВСТУП

Актуальність теми. Поступ реформи територіальної організації влади та місцевого самоврядування на засадах децентралізації і субсидіарності в Україні засвідчує правильність вибраного напрямку політики, спрямованого на передавання повноважень і ресурсів на базовий рівень адміністративно-територіального устрою, а саме: рівень міст, селищ і сіл та їх об'єднань – територіальних громад. Проте форсованість та адміністративний спосіб проведення реформи нерідко наштовхувалися на спротив чинних місцевих органів виконавчої влади (насамперед районного рівня), членів громад, які не бачили себе у новому адміністративному поділі. Успішність реформи у частині зміцнення матеріальної та фінансової основи міст, селищ і сіл та надання їм більшого обсягу прав у розпорядженні наявними ресурсами створює на локальному рівні осередки активізації господарської діяльності та формує умови для розкриття внутрішнього потенціалу громад. На противагу цим прогресивним крокам, управління територіальними громадами ще не стало якісно новим унаслідок неврегульованості перерозподілу повноважень між громадами та адміністративно-територіальними одиницями регіонального та субрегіонального рівнів.

Ситуація, яка складається в регіонах та загалом в Україні під час проведення чергового етапу реформи, впливає на інші галузі державної політики, що спонукає до поступових змін і в них. Реформа територіальної організації влади та місцевого самоврядування вимагає насамперед зміни принципів і підходів у державній регіональній політиці, яка наразі набуває особливої значущості. Зважаючи на вище сказане обрана тема дипломної роботи «Інституційні механізми розвитку територіальних громад України» є актуальною на сучасному етапі системних реформ.

У науковій літературі дослідженню проблем територіального розвитку та інституційного забезпечення територіальних громад, присвячено праці М. Баймуратова, О. Батанова, В. Бесчастного, В. Борденюка, І. Бутка, П. Ворони, П. Гураль, С. Газарян, Є. Глухачова, Р. Давидова, І. Дегтярьової, І. Дробота, І. Дробуш, В. Кампо, Н. Камінської, А. Коваленка, М. Корнієнка, В. Кравченка, В. Куйбіди, Ю. Куца, І. Лопушинського та інших дослідників.

Метою дипломної роботи є теоретичне узагальнення та знаходження конструктивних підходів щодо удосконалення інституційних механізмів розвитку територіальних громад в Україні.

Для досягнення поставленої мети у роботі поставлено та виконано **наступні завдання:**

- досліджено сутність та інституційні ознаки територіальної громади;
- розглянуто функції та роль територіальної громади;
- розкрито концепцію реформування територіально-адміністративного устрою в Україні;
- визначено етапи та досягнення адміністративно-територіальної реформи в Україні;
- досліджено результати фінансової децентралізації територіальних громад України;
- охарактеризовано секторальний розвиток територіальних громад України;
- запропоновано методичні підходи стратегічного планування розвитку територіальної громади;
- запропоновано підходи проєктного управління в системі стратегічного планування територіальних громад;
- розкрито механізм реалізації інтегрованого розвитку територіальної громади.

Об'єктом дипломної роботи є процес адміністративно-територіального реформування. **Предметом дослідження** є удосконалення інституційних механізмів розвитку територіальних громад в Україні.

Методи дослідження. У процесі написання дипломної роботи була використана система загальнонаукових і спеціальних методів і прийомів дослідження Діалектичний метод дозволив всебічно розглянути сутність територіальної громади, визначити її ознаки та функціональну роль. Формально-логічний метод дозволив вирішити питання удосконалення регулювання розвитку територіальних громад в Україні, а також сформулювати пропозиції щодо напрямів практичної реалізації їхнього потенціалу. Методи аналізу та синтезу дозволили визначити особливості формування та реалізації процесу реформування територіального устрою, визначити особливості формування та реалізації процесу інституційного реформування територіальних громад. Метод узагальнення дав можливість розробити підходи стратегічного планування та проєктного управління щодо розвитку територіальних громад.

Інформаційна база дослідження. Теоретичну основу роботи склали фундаментальні положення теорії державного управління, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Нормативну основу магістерської роботи складають закони України, укази та розпорядження Президента України, постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, нормативні акти органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування України тощо. Емпіричну базу дослідження становлять дані соціологічних опитувань, статистичні матеріали державних та громадських інституцій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дипломна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри управління персоналом, економіки праці та економічної теорії ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за темою «Формування інституціонального середовища соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0112U007768), у якій автор здійснив оцінку сучасного

стану адміністративно-територіальної реформи в Україні та виокремив шляхи подальшого розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. Результати дослідження дипломної роботи можуть бути використанні у навчальному процесі при викладанні наступних навчальних дисциплін: «Система місцевого самоврядування в Україні»; «Планування розвитку територіальної громади», «Ресурсний потенціал територіальної громади».

Обсяг і структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 116 сторінок. Основний обсяг роботи становить 99 сторінок і містить 9 рисунків та 5 таблиць. Список використаних джерел – 75 найменувань.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У дипломній роботі на здобуття ступеня магістра зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування освітня програма «Міське самоврядування» на тему «Інституційні механізми розвитку територіальних громад України» здійснено теоретичні узагальнення та запропоновано підходи до вирішення актуального завдання щодо подальшого розвитку територіальних громад на новому етапі децентралізації та адміністративно-територіальної реформи в Україні. За результатами дослідження сформульовано наступні висновки.

1. Територіальна громада – це природно сформована людська спільнота, членами якої є фізичні особи, які проживають, працюють чи володіють нерухомим майном на території в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, та яка характеризується сукупністю сталих зв'язків і спроможністю до реалізації спільних інтересів в питанні власного життєзабезпечення й соціально-економічного розвитку, виступає представником місцевої спільноти і є власником комунального майна на відповідній території. Гармонійний розвиток територіальної громади може відбуватися, коли вона набуватиме оптимальних характеристик суб'єктності в межах політико-правової, соціально-економічної та соціокультурних складових. При цьому як об'єкти впливу внутрішніх і зовнішніх чинників такого розвитку мають розглядатися окремі ознаки, керування зміною яких потребуватиме відповідного інформаційного, правового та організаційного забезпечення.

2. Функції територіальних громад являють собою основні напрямки діяльності цих соціальних спільнот щодо реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні, які виражають волю й інтереси місцевих жителів і забезпечують здійснення ними взаємовідносин з державою, її органами, органами місцевого самоврядування. Критеріями виділення окремих функцій

територіальних громад, їх класифікації і систематизації є об'єктивний характер комплексу завдань, вирішити які прагне місцеве самоврядування і предметна характеристика діяльності територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування. Наскільки багатогранні й різнопланові завдання, що постають перед місцевим самоврядуванням, настільки різноманітні за змістом і напрями діяльності територіальних громад, тобто їх функції. Діапазон функцій, здійснюваних територіальними громадами, дуже широкий. Систему цих функцій складають функції як аналогічні функціям держави, так і ті, що властиві виключно або переважно суб'єктам місцевого самоврядування.

3. Необхідність адміністративно-територіальної реформи зумовлена такими недоліками територіальної організації влади як: відсутність у органів місцевого самоврядування реальних повноважень по вирішенню питань місцевого значення; дублювання повноважень органів місцевого самоврядування і місцевих органів виконавчої влади; відсутність достатньої фінансово-матеріальної основи для реалізації наданих органам місцевого самоврядування повноважень; невизначеність меж юрисдикції громади та відповідних органів місцевого самоврядування. Основними завданнями адміністративно-територіальної реформи в Україні визначено наступне: забезпечення доступності та якості публічних послуг; досягнення оптимального розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади; визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади з метою забезпечення доступності та належної якості публічних послуг, що надаються такими органами; створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень.

4. Децентралізацію влади справедливо називають однією з найуспішніших реформ в Україні за період з 2014 року. Основою успіху стали чіткість намірів, проголошених владою, та зацікавленість з боку громад в отриманні більших

повноважень, ресурсів та спроможності реалізовувати власні ініціативи самоврядного розвитку. Зміна системи управління територіями, децентралізація у сферах медицини, освіти демонструють значні темпи та головне – реальні позитивні зрушення. Практична реалізація реформи місцевого самоврядування була розпочата з середини 2015 р. шляхом проведення адміністративно-територіальної реформи, а саме об'єднання територіальних громад з метою посилення їх спроможності. Ключовими параметрами рейтингу оцінювання спроможності об'єднаних територіальних громад визначено: кількість ОТГ; їх площа; кількість громад, які об'єднались; кількість ОТГ з населення менше ніж 5 тис. осіб. Другий етап реформи децентралізації, який розпочався в Україні у 2019 р., посилив наголос на потребі підвищення спроможності ОТГ насамперед до надання публічних послуг. Об'єднання має здійснюватися за принципом спроможності ОТГ надавати доступні для людей на рівні громад адміністративні та соціальні послуги.

5. У сфері місцевих фінансів в умовах необхідності реалізації важливих завдань (в тому числі і стратегічного значення), викликів внутрішнього та зовнішнього соціально-економічного середовища, зміни та розсіювання політичних пріоритетів, невизначеності, викликаної пандемією COVID-19 та всупереч несприятливим обставинам вдалося досягнути ряду потужних цілей, серед яких, зокрема: закріпити та примножити здобутки реалізації першого етапу бюджетної децентралізації, адже протягом 2014–2020 років доходи місцевих бюджетів зросли в два рази; податкові надходження зросли у понад три рази; зміцнилась роль місцевих податків та зборів у наповненні місцевих бюджетів; серед місцевих податків і зборів оновлено механізм оподаткування туристичним збором; відчутно змінилась структура видатків місцевих бюджетів: зросла частка видатків на економічну діяльність та місцеве самоврядування переорієнтувалося в більшій мірі на здійснення капітальних видатків; впровадити другий етап бюджетної децентралізації: прийнятими змінами до Бюджетного кодексу України збережено та розширено ресурсну базу бюджетів усіх територіальних

громад шляхом переходу до дворівневої концепції місцевого самоврядування «громада-область», розмежування доходів і видатків між бюджетами територіальних громад та районів, встановлення доходів і видатків для новоутворених сільських, селищних, міських територіальних громад в обсягах, які були у міст обласного значення та ОТГ.

6. Формування спроможних територіальних громад, здатних забезпечувати громадян якісними та доступними послугами, відбувається на засадах імплементації низки секторальних реформ, що входять до порядку денного перетворень у державі. Йдеться насамперед про реформи освіти, охорони здоров'я, системи надання адміністративних послуг. Децентралізація в сфері освіти ставить за мету створення умов для надання якісних освітніх послуг незалежно від місця проживання громадян. ОТГ отримали повноваження щодо управління системою надання освітніх послуг на своїх територіях. Децентралізація у сфері охорони здоров'я спрямована на забезпечення доступності та якості медичного обслуговування, у тому числі у сільській місцевості. Досягнення цієї мети передбачає чітке розмежування медичного обслуговування: на рівні громади – первинна та екстрена допомога, на рівні госпітального округу – основні медичні послуги та профілактика захворювань, на обласному рівні – спеціалізована медична допомога. Таке розмежування визначає орієнтири впорядкування мережі лікувальних закладів силами місцевої влади та потребує координації зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування щодо управління закладами.

7. Стратегічне планування розвитку територіальних громад – це системна технологія обґрунтування та ухвалення найважливіших рішень щодо місцевого розвитку, визначення бажаного майбутнього стану території та способу його досягнення, що базується на аналізі зовнішнього оточення території та її внутрішнього потенціалу і полягає у формуванні узгоджених із територіальною громадою дій, на реалізації яких концентруються зусилля, ресурси основних суб'єктів місцевого розвитку. Розробка довгострокового стратегічного

документа необхідна для визначення діючих тенденцій і закономірностей місцевого розвитку, формування на цій основі сценаріїв перспективного соціально-економічного та екологічного розвитку, визначення етапів і термінів досягнення місцевих пріоритетів. Для забезпечення реалізації окремих пріоритетних напрямів стратегії розробляються та виконуються місцеві цільові програми розвитку окремих сфер економічної діяльності, які мають перетворитися на дієвий інструмент реалізації довгострокової місцевої політики.

8. Розроблення стратегій сталого розвитку об'єднаних територіальних громад на основі застосування сучасних методів проектного менеджменту потребує належної методичної підтримки. Тому застосування запропонованих методів проектного менеджменту та стратегічного планування дасть змогу залучати інвесторів до реалізації інвестиційно привабливих проектів, що забезпечить економічний розвиток території, ефективне використання наявних у громади ресурсів та накопичення коштів для вирішення соціально-економічних проблем відповідно до пріоритетів, визначених стратегією.

9. Концепція інтегрованого розвитку «Полтава 2030» є документом, який має стати керівництвом для майбутніх дій міської влади та всіх зацікавлених сторін. Концепція сфокусована на основних напрямках розвитку Полтави, вона окреслює ключові сфери, в яких будуть відбуватись зміни, формулює пріоритетні цілі та пропонує рушійні імпульсні проекти. Але міський розвиток - це безперервний динамічний процес і якісні зміни не завжди відчутні відразу, тому що ефект від впровадження тих чи інших заходів або проектів, націлених на досягнення стратегічних цілей, можна відчути скоріше в середній та довгостроковій перспективі. Досягнення поставлених в Концепції цілей буде успішним тільки за умов урахування та впровадження всіх наданих рекомендацій з розвитку. Відповідно до бачення розвитку Полтави, особливих характеристик міста, визначених слабких і сильних сторін були сформульовані стратегічні цілі, зміст яких відповідає візії та окреслює наступні напрямки розвитку міста: місто з диверсифікованим екологічно чистим виробництвом;

місто прикладних наук, освіти, економіки знань та креативних індустрій; потужний регіональний центр і осередок української культури; привабливий туристичний напрямок, центр рекреації та реабілітації; місто для комфортного життя. Концепцією «Полтава 2030» визначено шість ключових сфер діяльності, які пропонують підходи, що дозволять найкраще задовольнити потреби нинішніх та майбутніх мешканців у комфортному та безпечному проживанні, пересуванні, забезпеченні роботою, здоровому та привабливому середовищі, свіжому повітрі та чистій воді, повноцінному відпочинку тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баймуратов М. А. Деякі теоретичні аспекти становлення функції територіальних громад в Україні / М. А. Баймуратов // Вісник Одеського ін-ту внутр. справ. – 1999. – № 1. – С. 31–36.
2. Баймуратов М. А. Международные программы сотрудничества органов местного самоуправления / М. А. Баймуратов // Юридический вестник. – 1995. – № 4. – С. 79–84.
3. Баймуратов М. А. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні / М. А. Баймуратов // Муніципальне право України: підручник. – Вид. 2-ге, доп. – К. : Правова Єдність, 2009. – С. 274–318.
4. Баймуратов М.А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине / М. А. Баймуратов. – Харьков, 2000. – 314 с.
5. Барановська Т. М. Державна політика розвитку територіальних громад: зміст і основні підходи / Т. М. Барановська // Інвестиції: практика та досвід. – К., 2016. – № 16. – С. 71–74.
6. Барановська Т. М. Територіальні громади як первинний суб'єкт місцевого самоврядування та реалізації муніципальної політики / Т. М. Барановська, О. Г. Остапенко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – К., 2015. – № 10. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=909>.
7. Батанов О. В. Основні напрями і види діяльності територіальних громад: проблеми класифікації / О. В. Батанов // Вісник Одеського ін-ту внутр. справ. – 1998. – № 1. – С. 19–25.
8. Батанов О.В. Територіальні громади як первинні суб'єкти місцевого самоврядування в Україні: проблеми класифікації / О.В. Батанов // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – 2002. – Т. 1. – С. 137.

9. Батанов О. В. Деякі теоретичні проблеми співвідношення місцевого самоврядування та державної влади / О. В. Батанов // Часопис Київ. ун-ту права. – 2002. – № 2. – С. 24.
10. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні : монографія / О. В. Батанов ; за заг. ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Ін Юре, 2003. – 512 с.
11. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні. / О. В. Батанов – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2001. – 260 с.
12. Беззубко Б. І. Методичні проблеми стратегічного планування розвитку міст [Електронний ресурс] / Б. І. Беззубко // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Культура і соціальні комунікації. - 2012. - Вип. 3. - С. 110-116. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaksk_2012_3_12
13. Берданова О. Стратегічне планування розвитку ОТГ. Навчальний посібник / [Берданова О., Вакуленко В., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф.] – К. : . – 2017. – 116 с.
14. Бесчастний В. М. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : навч. посіб. / В. М. Бесчастний. – К. : Знання, 2012. – 652 с.
15. Білик П. П. Проблеми дефініції територіальної громади як ознаки правової сутності “регіону” / П. П. Білик // Вісн. Одес. ін-ту внутр. справ. – 2001. – № 1. – С. 144–149.
16. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика / Дж. Е. Блейклі Пер. з англ. – Львів : Літопис, 2002. – 416 с
17. Бодрова І.І. Концептуальні підходи визначення поняття територіальної громади / І.І. Бодрова // Державне будівництво і місцеве самоврядування. – 2004. – Вип. 7. – С. 62-72.
18. Бондарук Т. Г. Регулювання та фінансове забезпечення розвитку місцевого самоврядування: автореф. дис. ... д.е.н.: спец. 08.00.03. Київ, 2010.

19. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.

20. Вакуленко В. М. Стратегічне планування на місцевому та регіональному рівнях : навч. посібник / В. М. Вакуленко, В. В. Мамонова, Ю. П. Шаров. – Ужгород : Патент, 2004. – 198 с.

21. Васейчук Л. А. Громадська участь у стратегічному плануванні розвитку території [Електронний ресурс] / Л. А. Васейчук // Ефективність державного управління. - 2012. - Вип. 33. - С. 158-164. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2012_33_20

22. Васильченко Г. Планування розвитку територіальних громад : навчальний посібник / Асоціація міст України. Київ : ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ». 2015. 256 с

23. Выдрин И. В. Территориальный коллектив как субъект местного самоуправления (государственно-правовой аспект) / И. В. Выдрин // Известия высших учебных заведений. Серия. Правоведение. – 1992. – № 4. – С. 84–91.

24. Гречаник Н. Ю. Сталий розвиток та об'єктивна необхідність його формування [Електронний ресурс] / Н. Ю. Гречаник // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Економіка. - 2014. - Вип. 10. - С. 36-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpu_Ekon_2014_10_8

25. Гураль П. Ф. Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження / П. Ф. Гураль ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2008. – 468 с.

26. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / [Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2019. – 192 с.

27. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2020. – 153 с.

28. Дробуш І. В. Функції органів місцевого самоврядування в Україні / І. В. Дробуш, М. І. Долішній. – К. : НАНУ, 2003. – 244 с.
29. Енциклопедичний словник з державного управління / [уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
30. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовт. 1985 р. // Зб. договорів Ради Європи : офіц. вид. – К. : Парламент. вид-во, 2000. – С. 190–205.
31. Ільчук В. П. Сталий розвиток регіонів як умова забезпечення економічної безпеки України [Електронний ресурс] / В. П. Ільчук, О. М. Руденко, І. В. Лисенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - № 2. - С. 153-162. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_2_23
32. Інструменти регіонального розвитку в Україні: навч. посіб. / авт. кол.: О. В. Берданова, Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, О. І. Васильєва, Н. М. Гринчук, О. С. Ігнатенко, І. М. Петренко, Н. А. Сич ; за ред. О. В. Берданової, В. М. Вакуленка. – К.: НАДУ, 2013. – 310 с.
33. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз : навч. посіб. / Н. В. Камінська – К., 2010. – 232 с.
34. Кампо В. М. Місцеве самоврядування в Україні / В. М. Кампо – К. : Ін Юре, 1997. – 36 с.
35. Конституція України від 28 черв. 1996 р. : станом на 2 берез. 2014 р // ВВР України. – 1996. – № 30 – Ст. 141.
36. Концепція інтегрованого розвитку міста «Полтава 2030» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.2030.poltava.ua/ua/kontsepsiya-intehrovanoho-rozvytku-mista-2030>
37. Копитько О. Методологічні основи європейських підходів до стратегічного планування регіонального розвитку [Електронний ресурс] / О.

Копитько // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2012. - Вип. 4. - С. 124-134. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2012_4_17

38. Корнієнко М. Пошук варіантів місцевого самоврядування ще продовжується / М. Корнієнко // Місцеве та регіональне самоврядування України. – 1994. – Вип. 4(9). – С. 17.

39. Кравченко В. В. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні : кол. моногр. / за ред. В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. – К. : Атіка, 2007. – 864 с.

40. Кравченко Т.А. Основа сталого розвитку територіальних громад – системний підхід до реалізації національних інтересів України / Т.А. Кравченко // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – №1. Режим доступу : http://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/24.pdf

41. Мацедонська Н.В. Децентралізація в Україні та основні шляхи її впровадження в сучасних умовах / Н.В. Мацедонська, Л.М. Клівіденко // Економіка та суспільство. - 2017. - Вип. 8. - С. 613-618.

42. Методологія планування регіонального розвитку в Україні: Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. – К.: Проект ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку України» – 159 с.

43. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні / Проект «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». – К.: 2016. – 55 с.

44. Місцевий економічний розвиток – шлях до процвітання громади: Посібник з основ теорії і практики МЕР / Авт. кол. Під ред. О.Кучеренка та І. Лепьошкіна. – Київ: ТОВ «Макрос». – 2014. - 119с

45. Місцеве самоврядування в Україні 2020 [Електронний ресурс]. // Асоціація міст України. – Режим доступу: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/stan_2020_print_out_web.pdf

46. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації: наук. доп. / [редкол.: Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, В.В.

Толкованов та ін.]; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. – К.: НАДУ, 2014. – 128 с.

47. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : [кол. моногр.] / за заг. ред. Р. М. Плюща. – К. : Рідна мова, 2016. – 744 с.

48. Молодожен Ю. Б. Самодостатність територіальних громад: системний підхід : монографія. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2010. – 370 с.

49. Монастирський Г. Л. Гіпотеза дослідження територіальної спільноти базового рівня як економічної системи. Вісник економічної науки України. 2008. № 1. С. 141-147.

50. Монастирський Г. Л. Модернізаційна парадигма управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня. Вісник національної академії державного управління. 2010. № 4. С. 166-174.

51. Наврузов Ю.В. Системне визначення поняття категорії «громада». Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Університету академії державного управління. 2000. Вип. 4. С. 223-228.

52. Новий районний поділ: проблеми функціонування, перспективи удосконалення. - К.: НІСД, 2021. – 20 с.

53. Об'єднання громад. Децентралізація влади [Електронний ресурс]. - URL: <http://decentralization.gov.ua/region>.

54. Підкуйко О. О. Концептуально-понятійні основи забезпечення розвитку територіальної громади / О. О. Підкуйко // Науковий вісник Академії муніципального управління : зб. наук. пр. – К. : Вид.-поліграф. центр Акад. муніцип. упр., 2012. – Вип. 4. – С. 339–345.

55. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 256 с.

56. Про добровільне об'єднання територіальних громад :Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 18. – Ст. 471.

57. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова КМУ від 08.04.2015 № 214 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 33. – Ст. 963.

58. Про затвердження плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” у 2015 році : розпорядження КМУ від 04.03.2015 № 213-р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-%D1%80>.

59. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // ВВР України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

60. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15.07.1997 № 452/97-ВР // ВВР України. – 1997. – № 38. – Ст. 249.

61. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII // ВВР України. – 2014. – № 34. – Ст. 1167.

62. Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020” : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 2. – Ст. 154.

63. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження КМУ від 01.04.2014 № 333-р // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 30. – Ст. 831.

64. Ресурсне забезпечення об’єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. / [Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович] – К. : – 2017. – 107 с.

65. Розробка стратегій розвитку територіальної громади: загальні засади методики // В. Нудельман, І Санжаровський. – К.: Дата банк України. -2002. – 232с

66. Скороход О. В. Сталий розвиток регіону, теоретичний аспект [Електронний ресурс] / О. В. Скороход // Збірник наукових праць Донецького

державного університету управління. Серія : Економіка. - 2013. - Т. 14, Вип. 263. - С. 263-268. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdduu_2013_14_263_41

67. Смержанюк Т. П. Сталий розвиток в умовах глобалізації та його складові [Електронний ресурс] / Т. П. Смержанюк // Економічні інновації. - 2013. - Вип. 53. - С. 253-260. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2013_53_29

68. Сталий розвиток територіальної громади: управлінський аспект : [монографія] / Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, О. К. Чаплигін [та ін.] ; за заг. ред. Ю. О. Куца, В. В. Мамонової. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2008. – 236 с.

69. Стратегічне планування муніципального розвитку: навчально-методичний посібник / ДП «Укртехінформ»– Київ, 2013. – 205 с.

70. Стратегія економічного розвитку міста Полтави на період до 2027 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Strategiya-Poltava.pdf>

71. Територіальна громада: управління розвитком : [монографія] / Ю. О. Куц, О. В. Решеvecь ; за заг. ред. Ю. О. Куца – Х. : Константа, 2013. – 540 с.

72. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. – Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України. – 2020. – 531 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

73. Ткачук А.Ф. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль) / Анатолій Ткачук, Василь Кашевський, Петро Мавко. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 96 с.

74. Управління розвитком об'єднаних територіальних громад на засадах громадської участі: навч. посіб. / [О. В. Берданова, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, В. С. Колтун, В. С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 129 с.

75. Успішна територіальна громада: будуємо разом / Бриль М., Врублевський О., Данчева О., Сеїтосманов А., Чубаров Е. — Харків : Видавничий будинок Фактор, 2018. — 128 с.